

СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ В ПРОДУКТОВИЯ ПОРТФЕЙЛ НА БЪЛГАРСКИТЕ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДРУЖЕСТВА

Гл. ас. д-р Анелия Панева

Резюме

Структурата на продуктивния портфейл на застрахователите е показателна за предпочитанията на потребителите към конкретни застрахователни продукти. Сравняването на продуктите структури позволява да се установи дали е налице промяна в модела на потребление на застраховки, да се очертаят причините при настъпила промяна и да се предприемат адекватни действия от застрахователите предвид новите тенденции в потребителското търсене.

Целта на студията е да се оцени силата на структурните изменения в продуктивния портфейл на българските застрахователни дружества, като се проследи динамиката в разпределението на брутните премийни приходи по раздели и видове застраховане и се изчислят интегрални коефициенти на структурни изменения. Защитава се тезата, че проследяването на измененията в продуктивната структура дава възможност да се установи динамиката на пазарните дялове на разделите и видовете застраховане, да се очертаят тенденциите относно пазарните им позиции и да се оцени степента на промяна в потребителските предпочитания.

За постигането на целта и доказването на тезата са формулирани следните задачи: формиране на структурата на застрахователния пазар чрез изчисляване на пазарните дялове на общото и животозастраховането; формиране на структурата на продуктивния портфейл в общото и животозастраховането чрез изчисляване на пазарните дялове на различните видове застраховки; установяване на измененията в позициите на отделните раздели застраховане и видове застраховки в продуктивната структура; характеризирание на силата на очертаните структурни промени.

Резултатите от изследването показват, че през анализирания период са настъпили изменения в предпочитанията на потребителите към различните застрахователни продукти, като най-силно изразени са промените в продуктивната структура на животозастраховането.

Ключови думи: продуктова структура, животозастраховане, общо застраховане, структурни изменения.

JEL: G22.

STRUCTURAL CHANGES IN THE PRODUCT PORTFOLIO OF BULGARIAN INSURANCE COMPANIES

Head Assist. Prof. Anelia Paneva, PhD

Abstract

The structure of the portfolio of insurance companies shows what consumer preferences to different insurance products are. The comparison of product structures makes it possible to determine whether there is a change in the pattern of insurance consumption, to outline the reasons if there is a change and insurers to take adequate actions in line with new trends in consumer demand.

The objective of this article is to assess the strength of the structural changes in the product portfolio of Bulgarian insurance companies. The assessment of the structural changes is done by tracing the dynamics in the distribution of Gross Premium Income by insurance sectors and insurance classes and also on the basis of the values of the integral coefficient of structural changes. The thesis defended is that tracking changes in the product structure makes it possible to identify the dynamics of the market shares of the insurance sectors and the insurance classes, to outline the trends in their market positions and to assess the degree of change in the consumer preferences.

In order to achieve the objective and to prove the thesis, the following tasks have been formulated: formation of the structure of the insurance market by calculating the market shares of general and life insurance; formation of the structure of the product portfolio in general and life insurance by calculating the market shares of different types of insurance; establishing the changes in the positions of the individual insurance sectors and insurance classes in the product structure; characterizing the strength of the outlined structural changes.

The survey results show that there have been changes in consumer preferences for different insurance products during the period under review. The changes in the product structure of life insurance are the most significant.

Keywords: product portfolio, life insurance, non-life insurance, structural changes.

JEL: G22.

Увод

Застрахователният пазар в България се характеризира с разнообразие от застраховки. Те се различават по обекта на застраховане, начина на възникване на застрахователното правоотношение, броя на покритите рискове, времетраенето на застрахователния договор и др. (За подробности вж.: Панева, Застрахователен пазар, 2017, стр. 99-101).

Изучаването на пазарната структура в различни разрези – по раздели застраховане, по видове застраховки и др. е важно за застрахователите с оглед установяване на състоянието и тенденциите на застрахователния пазар.

Продуктовата структура не е статична величина. Тя търпи промени във времето под влиянието на различни фактори. Проследяването на промените в потребителското търсене по отношение на различните видове застраховки е необходимо условие за анализите и заключенията, до които застрахователните дружества ще достигнат, с оглед техния адекватен отговор и приспособяване на дейността им към действителността.

Обект на изследване в настоящата студия е продуктовата структура на българския застрахователен пазар, представена по раздели застраховане, а също и в рамките на даден раздел застраховане.

Предмет на разработката са структурните изменения на продуктовете структури в рамките на определения за анализ период.

Целта на настоящата студия е да се проследят структурните изменения в продуктовия портфейл на българските застрахователни дружества и да се оцени силата на тези изменения.

Изследователската **теза** гласи, че проследяването на измененията в продуктовата структура дава възможност да се установи динамиката на пазарните дялове на разделите и видовете застраховане, да се очертаят тенденциите относно пазарните им позиции и да се оцени степента на промяна в потребителските предпочитания. На тази основа застрахователите могат да вземат адекватни решения за адаптиране на дейността си към настъпилите промени.

За постигането на целта и доказване на поставената теза са формулирани няколко **задачи**, а именно:

- формиране на структурата на застрахователния пазар по раздели застраховане за всяка от анализиранияте години чрез изчисляване на пазарните дялове на общото и живото застраховането;
- формиране на структурата на продуктовете портфейли в общото и живото застраховането за всяка от анализиранияте години чрез изчисляване на пазарните дялове на формиращите продуктовата структура застраховки;
- установяване на измененията в позициите на отделните раздели застраховане и видове застраховки в продуктовата структура;

- характеризиране на силата на очертаните структурни промени.

В резултат на нормативни промени, които ще бъдат коментирани в изложението, от края на 2012 година животозастрахователните дружества у нас получават право да включат в продуктовото си портфолио нов вид застраховка. По този начин се увеличават елементите на продуктовата структура в животозастраховането. Това прави невъзможно съпоставянето ѝ с продуктови структури от предходни години. С цел осигуряване на необходимата съпоставимост на данните при анализирането на структурните изменения в продуктите портфейли на българските застрахователни дружества за базисна година на периода за анализ е избрана 2012 година. Последните обработени годишни данни за българския застрахователен пазар са за 2017 година. В резултат на посочените ограничения наблюдението на структурните изменения в продуктивния портфейл на българските застрахователни дружества обхваща периода 2012–2017 година.

Анализът на структурните промени се базира на официалните статистически данни за реализираните годишни брутни премийни приходи, публикувани от Комисията за финансов надзор на нейния уеб сайт (Комисия за финансов надзор). При изчисленията са взети предвид брутните премийни приходи в двата раздела застраховане и брутните премийни приходи, реализирани по съответните видове застраховки, формиращи даден раздел. В настоящата студия видовете застраховки са определени съгласно класификацията, по която Комисията за финансов надзор събира и предоставя данни за застрахователния пазар.

Използваните **изследователски методи** за очертаване динамиката на пазарните дялове на отделните раздели и видове застраховане и за оценка силата на настъпилите структурни изменения са: описателен анализ, сравнителен анализ, анализ на структурни изменения.

1. Методология на изследването

Главна причина за възникването и развитието на застраховането е наличието на случайни непредвидими събития, които съпътстват съществуването на човека. Застраховането е предназначено да компенсира финансово последиците от настъпването на случайните събития. То дава възможност на застрахованите лица да прехвърлят част от рисковете на застрахователите. Срещу поносима цена (застрахователната премия) се избягва покриването на големи загуби със собствени или заемни средства.

Многото и разнообразни застрахователни продукти, предлагани на българския застрахователен пазар, се обособяват в два големи раздела застраховане – общо застраховане и животозастраховане. Общото застраховане обединява застраховки, чийто обект са различни видове имущество, имуществени интереси и отговорности. (За подробности относно

същността на общото застраховане вж.: (Ерусалимов, Василев, Панева, Митков, & Нинова, 2015, стр. 202-286). Обект на животозастраховането са животът, здравето и работоспособността на застрахованите лица. (За подробности относно същността на животозастраховането вж.: (Ерусалимов, Панева, & Нинова., 2016, стр. 33-105).

Всеки от разделите застраховане се образува от застрахователни клонове, които от своя страна включват различни видове застраховки, обединени по общ признак. Раздел „Общо застраховане” се формира от клоновете „Имуществено застраховане”, застраховане „Отговорности” и застраховане на финансово-кредитни рискове. В обхвата на раздел „Животозастраховане” попадат клоновете застраховане „Живот” и пенсионно застраховане (Ерусалимов, Василев, Панева, Митков, & Нинова. 2015, стр. 201-202).

Съществуват и два специфични клона застраховане – здравно застраховане и застраховане „Злополука”, които законодателят позволява да бъдат предлагани както от животозастрахователни дружества, така и от застрахователи, работещи по общо застраховане (Кодекс за застраховането. Обн. ДВ, бр. 102 от 29.12.2015 г., в сила от 1.01.2016 г., чл. 24, ал. 1.). По условията на здравното застраховане застрахователите компенсират финансово разходи за здравни стоки и услуги, както и временна загуба на доход вследствие на заболяване или злополука (За подробности относно същността на здравното застраховане вж.: (Ерусалимов, Панева, & Нинова. 2016, стр. 134-153). При застраховането „Злополука” се покриват рискове, свързани с живота, здравето или телесната цялост на застрахованите физически лица, които са настъпили в резултат на злополука (За подробности относно същността на застраховането срещу злополука вж.: (Ерусалимов, Панева, & Нинова. 2016, стр. 106-133).

Предлагането на застраховки в България се извършва от застрахователни дружества, получили лиценз да работят по даден раздел, клон или вид застраховане по условията на Кодекса за застраховането. Дейността на застрахователните дружества се изразява в събирането на заделените от застрахованите средства за застрахователна защита, тяхното умело управление, инвестиране и разпределение между участниците от съвкупността, които са засегнати от действието на предварително уточнени в застрахователния договор събития. За успешна реализация на застрахователния пазар дружествата трябва да проучат потенциалните потребители на застрахователни услуги и техните потребности, да предложат адекватни на търсенето застраховки, да им определят реалистични цени, да ги рекламират по подходящ начин, да разработят ефикасно работеща мрежа за продажби.

Основен показател за състоянието и развитието на пазара на застрахователни услуги е brutният премиен приход. Той се формира за сметка на приходите от brutни застрахователни премии, които застрахователите реализират по различните видове застраховки за даден период. На базата

на брутния премиен приход се преценява състоянието на застраховането, проследява се динамиката в развитието му, очертава се значимостта му като икономически сектор, определят се пазарни структури. Данните за реализирания на българския застрахователен пазар брутен премиен приход за периода 2012–2017 година са представени в Приложения №1 и №2.

Структурата на застрахователния пазар по раздели застраховане се формира от пазарните дялове на общото и животозастраховането, изчислени въз основа на реализираните по тях брутни премийни приходи. Счита се, че дялт на животозастраховането е показателен за икономическото състояние на дадена страна и за степента на развитие на застрахователния пазар. Приема се (при равни други условия), че ако съотношението между дела на общото и на животозастраховането е в полза на второто, то на съответната държава са присъщи добри икономически условия и силно развит застрахователен пазар. Като слабо развити се характеризират пазарите, на които дялт на животозастраховането е под 20%.

Структурата на застрахователния портфейл (продуктовата структура) в общото, респ. в животозастраховането, се формира въз основа на относителните дялове на различните видове застраховки, принадлежащи към съответния раздел застраховане. Пазарните дялове на застраховките показват значимостта им при формиране на приходите на застрахователите.

Структурата на застрахователния пазар по раздели застраховане и по видове застраховки е показателна за предпочитанията на потребителите към конкретни застрахователни продукти.

За представяне на измененията в различните продуктови структури на застрахователния пазар е необходимо да се извърши сравнителен анализ на тези структури за определен период. Оценката на промените изисква проследяване на динамиката в разпределението на брутните премийни приходи по раздели и видове застраховане, като в същото време се изчислява и интегрален коефициент на структурни изменения (на Гатев). Динамиката на пазарните дялове за определен период позволява да се установи подобряването или влошаването на пазарните позиции на даден раздел застраховане или вид застраховка. Интегралният коефициент на структурни изменения от своя страна осигурява възможност да се направи съпоставка между пазарните структури за различни периоди и да се установи степента на измененията във времето. Показателят отчита както разликите между съпоставяните относителни дялове, така и техния размер. Чрез прилагането му се оценяват едновременно абсолютните и относителните структурни изменения (Гатев, 2007, стр. 44-52). За по-голяма пълнота на анализа интегралният коефициент на структурни изменения се изчислява в два варианта – на постоянна и верижна база.

За получаването на стойностите на показателя на постоянна база се прилага следната формула:

$$K_s = \sqrt{\frac{\sum(v_i - v_0)^2}{\sum v_0^2 + \sum v_i^2}},$$

където:

v_i – относителен пазарен дял през дадена година от анализирания период;

v_0 – относителен пазарен дял през началната (базисната) година на периода.

Стойностите на показателя на верижна база се получават чрез прилагане на формулата:

$$K_s = \sqrt{\frac{\sum(v_i - v_{i-1})^2}{\sum v_i^2 + \sum v_{i-1}^2}},$$

където:

v_i – относителен пазарен дял през дадена година от анализирания период;

v_{i-1} – относителен пазарен дял през предходната година.

Интегралният коефициент на структурни изменения може да заема стойности в интервала от 0 до 1. Когато сравняваните пазарни структури са еднакви, показателят е равен на нула. С увеличаването на структурните изменения показателят се стреми към единица (Гатев, 1995, стр. 264). Степента на структурните изменения може да се оцени въз основа на следната скала за стойността на коефициента (Петров, Тодоров, & Иванов, 2009, стр. 370):

- нула – няма структурни изменения;
- от 0,01 до 0,05 – много слаби структурни изменения;
- от 0,06 до 0,1 – слаби структурни изменения;
- от 0,11 до 0,2 – умерени структурни изменения;
- от 0,21 до 0,4 – значителни структурни изменения;
- от 0,41 до 0,6 – силни структурни изменения;
- от 0,61 до 0,99 – много силни структурни изменения;
- единица – напълно противоположни структури.

Изчисляването на интегралния коефициент на структурни изменения изисква, съпоставяните структури да са с еднакви по численост структурни елементи (Шопова, 2018, стр. 65).

2. Изменения в структурата на българския пазар на застрахователни услуги по раздели застраховане

Изследването на структурата на застрахователния бранш позволява да се разкрие наличието, респ. липсата на промяна в пазарните позиции на двата раздела застраховане. При установяване на структурни изменения

става възможно да се анализира и тяхната посока по отношение на позициите на всеки от застрахователните раздели – засилване или отслабване на значимостта му.

Структурата на българския застрахователен пазар за периода 2012-2017 година, формирана от пазарните дялове на съставящите го раздели застраховане, е представена в Таблица 1.

Таблица 1
Структура на българския застрахователен пазар (в %)

Година Раздел застраховане	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Животозастраховане	16,71	17,69	19,19	19,92	20,91	19,69
Общо застраховане	83,29	82,31	80,81	80,08	79,09	80,31

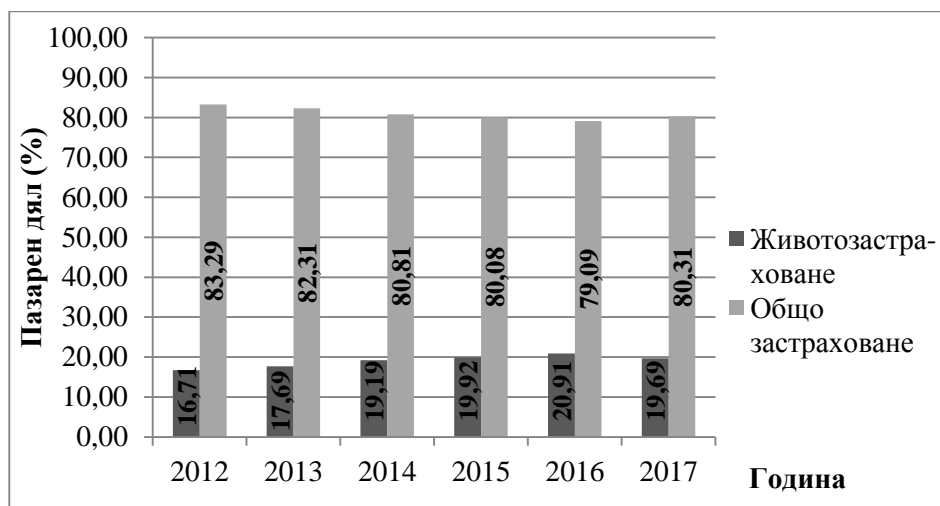
Източник: Изчисления на автора по данните от Приложения № 1 и № 2.

Важна специфика на българския застрахователен пазар е преобладаващият дял на общото застраховане в общия брутен премиен приход. Този раздел застраховане е с доминиращо пазарно присъствие и значително превишава като дял животозастраховането. През анализирания период общото застраховане формира средно 81% от брутните премиини приходи в страната ни, което е показателно за неговата лидерска позиция.

Животозастраховането в България е с второстепенна роля при формирането на общия брутен премиен приход. Неговият дял, показан в Таблица 1, е присъщ за развиващ се застрахователен пазар. Само през 2016 година той надхвърля 20%. Следва да се отчете обаче положителната тенденция към засилване на пазарните позиции на животозастраховането у нас. Въпреки че все още е далече от нивата, характерни за силно развитите пазари, то следва европейските тенденции към нарастване на пазарния му дял. Само през последната анализирана година се наблюдава спад в дела на животозастраховането, но това се дължи на факта, че през 2017 година в статистическите данни не са включени приходите на една от взаимозастрахователните кооперации, чийто лиценз е отнет в края на същата година.

Очертаните изменения в структурата на българския застрахователен пазар по раздели застраховане за периода 2012–2017 година са онагледени на Фигура 1.

Въпреки показаните противоположни тенденции съотношението на пазарните дялове на двата раздела застраховане през анализирания период остава сравнително постоянно. Лидерството се държи от общото застраховане, като пазарният му дял превишава около пет пъти дела на животозастраховането.

Фигура 1. Динамика на пазарните дялове на общото и животозастраховането през периода 2012–2017 година

За определяне степента на промените в продуктовата структура на българското застраховане, настъпили през периода 2012–2017 година, е изчислен интегрален коефициент на структурни изменения при постоянна база 2012 година (вж. Таблица 2).

Таблица 2

Коефициент на структурни изменения в българското застраховане за периода 2012–2017 година – постоянна база

Година	Коефициент на структурни изменения
2012	-
2013	0,0116
2014	0,0295
2015	0,0383
2016	0,0503
2017	0,0355

Стойностите на интегралния коефициент, изчислени спрямо базисната 2012 година, показват, че през отделните години на изследвания период структурата на българския застрахователен пазар се променя и се отдалечава от базисната. Най-голяма е степента на структурната промяна през 2016 година, когато е отчетен най-висок пазарен дял на животозастраховането за периода на анализ. Констатираните структурни изменения могат да се категоризират като много слаби, т.е. продуктовата структура е сравнително стабилна.

За измерване на интензивността на структурните изменения е извършено и съпоставяне на структурата на застрахователните приходи за всяка от избраните за анализ години със структурата им за предходна година (вж. Таблица 3).

Таблица 3
Коефициент на структурни изменения в българското застраховане за периода 2012–2017 година – верижна база

Година	Коефициент на структурни изменения
2012	-
2013	0,0116
2014	0,0179
2015	0,0088
2016	0,0120
2017	0,0148

Изчислените верижни стойности на интегралния коефициент на структурни изменения показват известно отдалечаване на продуктовете структури спрямо предходните години. Най-значима е структурната промяна през 2014 година спрямо 2013 година, което може да се отдаде на най-големия верижен темп, с който нараства пазарният дял на животозастраховането през анализирания период. Най-ниската стойност на интегралния коефициент на структурни изменения се отчита през 2015 година, когато за животозастраховането е присъщ най-ниският верижен темп на подобряване на пазарните му позиции. Настъпилите структурни изменения спрямо предходните години обаче са много слаби.

За по-детайлно представяне на структурните промени в българското застраховане по-нататък в изследването са разгледани поотделно и промените в продуктовете структури на всеки от двата раздела застраховане.

3. Структурни изменения в продуктовата структура на общото застраховане

Както вече беше изяснено в изложението, общото застраховане е с доминираща пазарна роля на българския застрахователен пазар. В неговия обхват попадат разнообразни видове застраховки на имущества, имуществени интереси и отговорности.

Продуктовата структура на общото застраховане съгласно класификацията на Комисията за финансов надзор се формира от осемнадесет вида (класа) застраховки, а именно:

• Застраховка „Злополука” – по условията на тази застраховка застрахователят извършва еднократни плащания при смърт на застрахования или загуба на работоспособност, причинени от злополука.

• Застраховка „Заболяване” – застраховката покрива разходите на застрахованото лице за здравни стоки и услуги, произтичащи от заболяване и злополука, включително разходи за профилактика, бременност и раждане, като може да се компенсира и временна загуба на доход вследствие на заболяване или злополука.

• Застраховка „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)” – застраховката е позната и под наименованието „Каско”. Тя покрива щети от пожар и природни бедствия, пътно-транспортни произшествия, кражба или грабеж, злоумишлени действия на трети лица и др., причинени на сухопътни превозни средства, ремаркета и полуремаркета, като извън обхват попадат релсовите превозни средства.

• Застраховка „Релсови превозни средства” – застраховката покрива щети на релсови превозни средства със или без собствен двигател, в т.ч. прикачни устройства и/или инвентар, вследствие на пожар, природни бедствия, удар от превозно средство, злоумишлени действия на трети лица, дерайлиране и др.

• Застраховка „Летателни апарати” – застраховката покрива щети на летателни апарати, възникнали по време на излитане, полета, кацане и рулиране, както и допълнително направени по необходимост разноски по осигуряване на незабавна сигурност на самолета при негово увреждане или принудително кацане.

• Застраховка „Плавателни съдове” – застраховката покрива щети на морски, езерни, речни и плавателни по канали съдове в резултат на буря, корабокрушение, мълния, пожар, засядане, преобръщане, потъване, изчезване, сблъскване, кражба и др.

• Застраховка „Товари по време на превоз” – застраховката е позната и под наименованието „Карго”. Тя покрива щети или загуба, нанесена на товари или на багажи по време на превоз, независимо от вида на превоза.

• Застраховка „Пожар и природни бедствия” – застраховката покрива щети на различни видове имущество (жилища, вили, офиси, стопански постройки, техника и уреди, стопанско имущество, машини и съоръжения, материални запаси, произведения на изкуството и др. без сухопътни превозни средства, релсови превозни средства, летателни апарати и плавателни съдове) в резултат основно на пожар, мълния, експлозия, имплозия, свличане и срутване на земни маси.

• Застраховка „Други щети на имущество” – сключва се като допълнителна застраховка към основната застраховка на имуществото срещу пожар и природни действия. Покрива щети на домашно, офис и търговско имущество (без сухопътни превозни средства, релсови превозни средства,

летателни апарати и плавателни съдове) в резултат на градушка, измръзване, кражба или грабеж, злоумишлени действия на трети лица.

- Застраховка „Гражданска отговорност, свързана с моторни превозни средства” – по условията на застраховката се покриват загуби на трети лица, причинени от застрахования в качеството му на автомобилист, притежаващ и/или използващ моторно превозно средство за движение по суша, включително трамваи, тролейбуси, самоходна земеделска и горска техника, ремаркета и полуремаркета, къмпинг-автомобили и къмпинг-ремаркета.

- Застраховка „Гражданска отговорност, свързана с плавателни съдове” – по условията на застраховката се покриват загуби на трети лица, причинени от застрахования при използването на кораби, лодки или други морски, езерни, речни и плавателни по канали съдове.

- Застраховка „Гражданска отговорност, свързана с летателни апарати” – по условията на застраховката се покриват загуби на трети лица, причинени от застрахования във връзка с притежаването и/или използването на летателни апарати.

- Застраховка „Обща гражданска отговорност” – по условията на застраховката се покриват загуби на трети лица, причинени от застрахования при ситуации, различни от предходните три.

- Застраховка „Кредити” – застраховката покрива рискове от неизпълнение на финансовите задължения на кредитополучателя по сключен с финансово-кредитна институция договор за кредит (търговски, потребителски, ипотечен селскостопански, експортен).

- Застраховка „Гаранции” – застраховката покрива отговорността на българско юридическо лице във връзка с издадени от него гаранции за изпълнение на задълженията на други български юридически лица – гаранции за добро изпълнение, гаранции за участие в търг или конкурс, гаранции за авансово плащане и др.

- Застраховка „Разни финансови загуби” – застраховката покрива претърпени от застрахования загуби в резултат на неподходящи за дейността му метеорологични условия, загуба на пазарна стойност поради промени в ценовите равнища, недостатъчност или загуба на доход, непредвидени търговски и нетърговски преки и косвени загуби, пропуснати ползи и облаги, допълнително извършени разходи от страна на застрахования за намаляване на загубите и др. п.

- Застраховка „Правни разноски” – чрез сключването на тази застраховка застрахователят поема отговорност да покрие разноските на застрахования във връзка с участието му в съдебни, досъдебни, административни и арбитражни производства.

- Застраховка „Помощ при пътуване” – по условията на застраховката застрахователят се задължава да осигури непосредствена помощ на застрахованото лице, когато е далече от дома си или от обичайното си

пребиваване и вследствие на случайно събитие е попаднало в затруднение по време на пътуването.

Както вече беше споменато, здравните застраховки и застраховките срещу злополука могат да се предлагат както от общозастрахователни, така и от животозастрахователни дружества. По тази причина при представянето на продуктовата структура на общото застраховане пазарните дялове са определени на база премийните приходи, реализирани по тях само от дружествата, получили лиценз за общо застраховане.

Структурата на застрахователния портфейл по общо застраховане за периода 2012–2017 година е показана в Таблица 4.

Таблица 4
Продуктова структура на общото застраховане (в %)
за периода 2012–2017 година

Година	2012	2013	2014	2015	2016	2017
„Злополука”	1,94	1,79	1,87	2,10	1,96	2,18
„Заболяване”	0,03	2,57	3,05	2,77	2,75	2,96
„Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)”	31,18	28,84	30,07	30,78	31,61	32,37
„Релсови превозни средства”	0,27	0,25	0,38	0,33	0,45	0,40
„Летателни апарати”	1,10	0,65	0,51	0,64	0,38	0,35
„Плавателни съдове”	0,54	0,63	0,81	0,41	0,27	0,22
„Говари по време на превоз”	1,09	1,11	1,09	1,09	1,12	1,21
„Пожар и природни бедствия и други щети на имущество”	19,45	18,44	18,60	18,78	16,86	16,36
„ГО, свързана с притежаването и използването на МПС”	39,14	40,71	38,35	37,52	38,35	37,70
„ГО, свързана с плавателни съдове”	0,12	0,08	0,09	0,09	0,32	0,33
„ГО, свързана с летателни апарати”	0,51	0,59	0,54	0,53	0,09	0,07
„Обща гражданска отговорност”	2,44	2,38	2,42	2,38	2,48	2,39
„Кредити”	0,65	0,53	0,55	0,54	0,38	0,34
„Гаранции”	0,06	0,07	0,05	0,23	1,20	0,91
„Разни финансови загуби”	0,42	0,43	0,48	0,74	0,59	1,01
„Правни разноски” ¹	0,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
„Помощ при пътуване”	0,95	0,93	1,14	1,07	1,18	1,21

Източник: Изчисления на автора по данните от Приложение №1.

¹ Пазарните дялове на застраховката „Правни разноски” за шестте анализирани години, представени с по-голяма точност, са съответно: 0,1050%; 0,0004%; 0,0004%; 0,0004%; 0,00025%; 0,00018%.

Представените в таблицата данни показват, че през разглеждания период няма промяна във водещите по пазарен дял застраховки в общото застраховане. Неизменен лидер през всички наблюдавани години е автомобилното застраховане. То обхваща доброволната застраховка „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)”, по-позната като „Автокаска”, и задължителната застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите”. Автомобилното застраховане запазва водещата си пазарна позиция през анализирания период с пазарен дял средно 70%.

Задължителната застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите” заема водещо място на българския застрахователен пазар от 2012 година насам с пазарен дял средно 39%. Изменението на дела на застраховката не следва ясно установена тенденция – редуват се години на нарастване и спадове. За силното пазарно присъствие на застраховката могат да се посочат няколко основни причини.

До 2011 година потребителският интерес е насочен към застраховка „Автокаска”. Започналата през 2007 година световна финансова и икономическа криза доведе до забавяне на икономическото развитие, нарастване на безработицата, ограничена покупателна способност на населението, а също и до всеобщо недоверие във финансовите институции. В такава ситуация е логично, потребителите на застрахователни услуги да насочат финансовите си средства за закупуване приоритетно на застраховки със задължителен характер, докато доброволните застраховки остават на заден план. Промените в потребителските предпочитания водят до постепенно отслабване на пазарните позиции на доброволната автомобилна застраховка за сметка на задължителната застраховка. Нарасналата значимост на задължителната застраховка „Гражданска отговорност” на автомобилистите се дължи също така и на нормативни промени в Кодекса за застраховането, довели до увеличаването на лимитите на застрахователна отговорност. По-голямата застрахователна отговорност естествено се отрази и на цената на застраховката, респ. на премийните приходи по нея. Освен това самите застрахователни дружества следват ценова стратегия към увеличаване на премията по застраховката с цел достигането ѝ до нива, адекватни за покриване на задълженията им по нея.

Втора по значимост за формиране на приходите по общо застраховане през периода 2012–2017 година е застраховка „Автокаска” с пазарен дял средно 31%. От 2013 година до края на анализирания период делът на застраховката постоянно нараства.

Трети по пазарен дял в структурата на застрахователния портфейл по общо застраховане са застраховките на имущества – „Пожар и природни бедствия” и „Други щети на имущество”. Чрез тези застраховки финансово се компенсират щети по застрахованите имущества (сгради, домашни животни, земеделски култури) в резултат на пожар, природни бедствия, кражба, грабеж и др. Тези застраховки формират около 1/5 от премийните приходи на общозастрахователните дружества (средно 18% от

премийните приходи). Застраховките на имущества също запазват пазарната си позиция през наблюдавания период, но същевременно се забелязва намаляване на дела им в продуктовата структура на общото застраховане.

На автомобилното застраховане и на застраховането на имущества застрахователните дружества, работещи по общо застраховане, дължат почти 90% от приходите си.

Особено внимание при анализирането на продуктовата структура на общото застраховане заслужава застраховката „Заболяване“. До 2012 година тя заема незначително място в продуктивния портфейл по общо застраховане, като относителният ѝ дял не превишава 0,03%. След 2012 година дялът на здравната застраховка нараства рязко и достига до около 3%. През последните пет анализирани години здравната застраховка от последна по пазарен дял се изкачва до четвърто място по значимост при формиране на премийните приходи по общо застраховане. Посочената промяна в пазарните позиции на застраховка „Заболяване“ се дължи основно на приетите през 2012 година промени в Закона за здравното осигуряване (Закон за здравното осигуряване. Обн. ДВ бр.70 от 19.06.1998 г., посл. изм. ДВ бр. 20 от 15.03.2016 г.). Те наложиха преобразуване на здравноосигурителните дружества в застрахователни дружества, лицензирани от Комисията за финансов надзор да предлагат застраховка „Заболяване“ или застраховки „Злополука“ и „Заболяване“. Това доведе до нарастване броя на общозастрахователните дружества, които предлагат застраховка „Заболяване“, като по този начин рязко се увеличиха и приходите по здравно застраховане.

Останалите видове застраховки от раздел „Общо застраховане“ са с незначителен дял в продуктовата му структура. През периода 2012–2017 година по отношение на относителните им дялове не се наблюдават съществени изменения и застраховките запазват относително постоянни пазарните си позиции.

Очертаните промени в пазарните дялове на застраховките от раздел „Общо застраховане“ са основание за изследване на силата на изменение в продуктовата му структура. За определяне степента на структурните промени, настъпили през периода 2012–2017 година, е изчислен интегрален коефициент на структурни изменения при постоянна база 2012 година (вж. Таблица 5).

Стойностите на интегралния коефициент показват, че през изследвания период е налице отдалечаване на структурата на застрахователните приходи по общо застраховане през отделните години от базисната. Констатираните през периода изменения могат да се категоризират като много слаби и слаби, а продуктовата структура в общото застраховане остава относително непроменена. Най-голяма е степента на структурните промени през 2017 година.

Таблица 5

Коефициент на структурни изменения в общото застраховане за периода 2012–2017 година – постоянна база

Година	Коефициент на структурни изменения
2012	-
2013	0,0523
2014	0,0466
2015	0,0446
2016	0,0544
2017	0,0649

Интензивността на структурните изменения в общото застраховане е измерена и чрез съпоставяне на продуктовата му структура за всяка от избраните за анализ години със структурата за предходна година (вж. Таблица 6). Изчислените верижни стойности на интегралния коефициент показват, че са настъпили много слаби структурни изменения в продуктовата структура на общото застраховане. От представените данни може да се заключи, че няма съществена промяна в потребителските предпочитания и ролята на различните видове застраховки при формирането на премиите приходи на общозастрахователните дружества е почти непроменена.

Таблица 6

Коефициент на структурни изменения в общото застраховане за периода 2012–2017 година – верижна база

Година	Коефициент на структурни изменения
2012	-
2013	0,0523
2014	0,0366
2015	0,0177
2016	0,0321
2017	0,0157

Най-значима е структурната промяна през 2013 година, когато здравното застраховане увеличава почти 100 пъти пазарния си дял и заема четвърта позиция в структурата. През следващите години застраховките запазват като цяло местата си в продуктовата структура и не се установяват съществени структурни изменения. През последната анализирана година се отчита и най-ниската стойност на интегралния коефициент на структурни изменения, изчислен на верижна база.

4. Структурни изменения в продуктовата структура на животозастраховането

Животозастрахователните дружества в България имат право да предлагат застраховки „Живот“, „Злополука“ и здравни застраховки. Обект на тези застраховки са животът, здравето и работоспособността на застрахованите лица. Същността на животозастраховането се изразява във финансово подпомагане на застрахованите при настъпване на предварително определени в застрахователния договор събития. Събитията, срещу които потребителите могат да получат застрахователна защита по условията на животозастраховките, са: смърт, доживяване срока на застраховката, трайна или временна загуба на работоспособност, смърт или загуба на работоспособност вследствие на злополука, разходи за лечение и медикаменти, раждане на дете, сключване на брак, продължаване на образованието във висше учебно заведение и други (За подробности вж.: (Ерусалимов, Панева, & Нинова. 2016).

Продуктовата структура на животозастраховането съгласно класификацията на Комисията за финансов надзор се формира от девет вида (класа) застраховки, а именно²:

- Смесена застраховка „Живот“ – по условията на тази застраховка застрахователят изплаща еднократно застрахователната сума на правоимащите лица, ако застрахованият умре през срока на застрахователния договор, или на застрахованото лице, ако то преживее застрахователния срок.

- Рискова застраховка „Живот“ – по условията на тази застраховка при смърт на застрахованото лице застрахователят изплаща еднократно застрахователната сума на правоимащите лица.

- Застраховка за пенсия или рента – по условията на тази застраховка застрахователят извършва срочни или доживотни периодически повтарящи се плащания.

- Женитбена и детска застраховка – по условията на тази застраховка застрахователят изплаща еднократна сума на застрахования при сключване на граждански брак, раждане или навършване на определена възраст.

- Застраховка „Живот“, свързана с инвестиционен фонд – представлява вариант на смесената застраховка „Живот“, при който инвестиционният риск е за сметка на застрахованото лице.

- Допълнителна застраховка – тази застраховка предлага допълнителни покрития към гореизброените застраховки. По условията ѝ застрахователят извършва плащания при смърт от злополука, загуба на работо-

² От класификацията е изключена застраховката „Изкупуване на капитал“, тъй като у нас тя реално не се предлага от животозастрахователните дружества и по нея не се реализират приходи.

способност вследствие на злополука и заболяване, диагностициране на тежки заболявания.

- Постоянна здравна застраховка – по условията на тази застраховка застрахователят извършва еднократни срочни или доживотни плащания при настъпване на неработоспособност, причинена от злополука или заболяване.

- Застраховка „Злополука” – при тази застраховка застрахователят извършва еднократни плащания при смърт на застрахования или загуба на работоспособност, причинени от злополука.

- Застраховка „Заболяване” – по условията на този вид здравна застраховка застрахователят компенсира финансово разходи за здравни стоки и услуги, както и временна загуба на доход вследствие на заболяване или злополука.

При представянето на продуктовата структура на животозастраховането пазарните дялове на здравните застраховки и на застраховките срещу злополука са определени на база премийните приходи, реализирани по тях само от животозастрахователните дружества. Структурата на застрахователния портфейл по животозастраховане за периода 2012–2017 година е показана в Таблица 7.

Таблица 7
Продуктова структура на животозастраховането (в %)
за периода 2012–2017 година

Година	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вид застраховка						
Смесена застраховка „Живот”	49,42	42,78	43,95	38,69	36,22	32,48
Рискова застраховка „Живот”	14,40	14,22	14,62	16,36	17,46	21,10
Застраховка за пенсия или рента	10,49	17,84	15,41	17,23	13,17	8,02
Женитбена и детска застраховка	3,30	3,03	2,88	2,69	2,38	2,18
Застраховка „Живот”, свързана с инвестиционен фонд	7,30	5,83	4,86	6,90	13,62	16,29
Постоянна здравна застраховка	0,89	0,19	0,12	0,09	0,07	0,00
Допълнителна застраховка	6,06	5,72	4,96	4,81	4,27	4,87
Застраховка „Злополука”	8,13	6,41	6,32	5,99	4,28	4,39
Застраховка „Заболяване”	0,01	3,97	6,87	7,24	8,52	10,67

Източник: Изчисления на автора по данните от Приложение №2.

Приведените данни показват, че за формирането на приходите на животозастрахователните дружества най-голям принос имат класическите

застраховки „Живот” (смесена и рискована застраховка „Живот”) и рентните застраховки. Те са предпочитани от потребителите и се явяват основен приходоизточник за застрахователите. На дългосрочното застраховане се дължат около 74% от брутните премийни приходи в раздел „Животозастраховане”.

Смесените застраховки „Живот” са с най-висок пазарен дял в общата продуктова структура и запазват лидерската си позиция през целия анализиран период. Тези застраховки формират средно 40% от приходите на животозастрахователните дружества. Забелязва се обаче съществено намаление на пазарния им дял спрямо базисната 2012 година – със 17 процентни пункта. Намаление се отчита не само спрямо първоначалната година, но и при съпоставка на всяка предходна година (изключение е само 2014 година).

На второ място в анализиранията структура през базисната година се нарежда рисковата застраховка „Живот”. След това тя отстъпва мястото си на пенсионната застраховка. През последните две анализирани години отново е налице засилване на потребителския интерес към рисковото животозастраховане. За целия анализиран период премийният приход по застраховката нараства със 7 процентни пункта. Подобряването на пазарните позиции се отчита не само спрямо базисната 2012 година, но и спрямо всяка предходна година (изключение е само 2013 година). Застраховането в случай на смърт формира средно 16% от приходите в животозастраховането.

Рисковата застраховка „Живот”, при която застрахователят носи отговорност само за риска „смърт”, увеличи популярността си сред потребителите на застрахователни услуги в първите години от проявлението на световната финансова криза. При ограничени финансови възможности потребителите естествено се ориентират към продукти, които покриват само основни рискове и следователно са по-евтини в сравнение с комплексните застраховки³.

През първите четири анализирани години значимо място в структурата на животозастраховането имат и пенсионните застраховки. На тях се дължат средно 14% от приходите на животозастрахователните дружества. В последните две години е налице намаляване на потребителския интерес към пенсионните застраховки. Освен с ефекта на световната криза, причината за загубата на пазарно присъствие на пенсионните застраховки у нас се свързва и с все още силната роля на държавата в осигуряването на пенсионни доходи. Освен това конкурентни пенсионни продукти се предлагат и от дружествата за допълнително пенсионно осигуряване. Очаква се обаче застраховките за рента да придобиват все по-голяма популярност

³ Комплексните застраховки обхващат няколко покрити риска, характерни за даден обект, като някои от рисковете се приемат за основни, а останалите формират допълнителното рисково покритие.

предвид негативните демографски процеси в страната ни и ниския размер на държавните пенсии.

Има няколко неблагоприятни тенденции в демографското и икономическото развитие на страната ни, които поставят на изпитание държавната пенсионна система. Спадът в раждаемостта води до намаляване на населението, като успоредно с това намалява и населението в трудоспособна възраст. Като следствие все по-малко хора участват с вноски в държавното обществено осигуряване, откъдето се изплащат пожизнените пенсии. Освен намаляващия брой на лицата в активна възраст върху недостатъчния размер на постъпленията от осигурителни вноски влияние оказва също и безработицата. Фактът, че само част от трудоспособното население работи и се осигурява допълнително, ограничава постъпленията от осигурителни вноски. Друг фактор за недостатъчните постъпления за пенсионни плащания е наличието на сива икономика, тъй като заетите в нея лица се осигуряват върху по-нисък размер възнаграждения от действително получаваните. От друга страна, нараства броят на старите хора, които живеят все по-дълго. Тази тенденция поражда трудности с издръжката на населението от третата възраст. Получава се допълнително натоварване на трудоспособните лица, работодателите и държавата, тъй като все по-малък брой работещи и осигуряващи се трябва да гарантират доживотните пенсии на нарастващ брой възрастни хора. Необходимо е, днешните работещи да разчитат повече на себе си вместо на държавата и да спестяват повече през активната си трудова дейност, за да си осигурят достатъчно средства за издръжка през по-дългия пенсионерски живот. В този аспект възможностите на пенсионното застраховане за осигуряването на допълнителен пенсионен доход са предпоставка за увеличаване на търсенето му.

При анализа на продуктовата структура на животозастраховането внимание следва да се отдели и на динамиката в пазарните позиции на застраховката „Живот”, свързана с инвестиционен фонд. До 2007 година тази застраховка е най-динамично развиващата се животозастраховка. Големият интерес към нея беше предизвикан от високата доходност, предлагана от инвестиционните фондове, с които работят застрахователите. Вследствие на глобалната финансова криза се наблюдава срив на капиталовите пазари и съответно спада доходността по този вид животозастраховки. Още в началото на финансовата криза започва осезаемо намаление на пазарния дял на застраховка у нас. Налице е бърза реакция от страна на потребителите и рязък спад на потребителския интерес към застраховката „Живот”, свързана с инвестиционен фонд. Освен намаление на постъпленията от застрахователни премии е налице и масово откупуване на действащите застрахователни договори. Застрахованите лица не считат за необходимо да поддържат застраховки с ниска доходност и ги прекратяват предсрочно.

Представените в Таблица 7 данни показват, че през първата половина на анализирания период пазарният дял на застраховката „Живот”,

свързана с инвестиционен фонд, постоянно намалява. През втората половина на периода се наблюдава противоположна тенденция и подобряване на пазарните позиции с много бързи темпове. За периода 2012–2017 година относителният дял на застраховката „Живот“, свързана с инвестиционен фонд, в премийните приходи по животозастраховане се увеличава над два пъти – от 7,3% през 2012 година до 16,3% през 2017 година. В края на периода застраховката заема трето място по значимост.

Като фактор за подобряващите се пазарни позиции на застраховката „Живот“, свързана с инвестиционен фонд, може да се посочи състоянието на капиталовия пазар у нас. Ниските лихви по банковите депозити, които по принцип са предпочитан от масовите потребители инвестиционен инструмент, насочиха потребителския интерес към алтернативни източници на инвестиционни доходи. В тази връзка подходящ продукт–заместител се явява застраховката „Живот“, свързана с инвестиционен фонд. Тя е подходяща за потребителите на застрахователни услуги, които освен застрахователна защита търсят и добра инвестиционна доходност от застраховката. При застраховката „Живот“, свързана с инвестиционен фонд, застрахованите сами определят в какви инвестиционни инструменти да се вложи сумата на премийните резерви. Застрахователните дружества по принцип предлагат варианти на инвестиционни пакети с различна степен на риск. Доходът от избраните инвестиционни инструменти не е гарантиран от застрахователя. Инвестиционният риск се носи от застрахованите лица. При успешен инвестиционен избор застрахованите могат да реализират голяма доходност, с която да се увеличи значително размерът на сумата по застраховката.

Интересна е промяната в пазарните дялове и на двата вида здравни застраховки, предлагани от животозастрахователните дружества – постоянната здравна застраховка и застраховка „Заболяване“. Делът на дългосрочната (постоянната) здравна застраховка постепенно спада, като данните на Комисията за финансов надзор показват, че за 2017 година застрахователите не отчитат премийни приходи по нея. В същото време делът на краткосрочната застраховка „Заболяване“ се увеличава с всяка година. Краткосрочната здравна застраховка се предлага на българския животозастрахователен пазар от края на 2012 година и оттогава се развива изключително динамично. В края на анализирания период с пазарен дял от почти 11% застраховката „Заболяване“ се нарежда на четвърто място по значимост като приходоизточник за животозастрахователните дружества. Като причина за интензивното ѝ развитие могат да се посочат нормативните промени относно доброволното здравно осигуряване. С приетите през 2012 година изменения на Закона за здравното осигуряване (Закон за здравното осигуряване. Обн. ДВ бр.70 от 19.06.1998 г., посл. изм. ДВ бр. 20 от 15.03.2016 г.) отпада възможността по предлаганите от животозастрахователните дружества постоянна здравна застраховка и допълнителна застраховка да се покриват събития, свързани с възстановяване на меди-

цински разходи и хоспитализация. Това наложи, дружествата да кандидатстват за лиценз по здравно застраховане, с който да имат право да работят по нов животозастрахователен продукт – застраховка „Заболяване”. По този начин се отвори пазарна ниша за новия вид застраховка.

Останалите застраховки (женитбена и детска застраховка, допълнителна застраховка и застраховка „Злополука”) запазват позициите си в продуктовата структура на животозастраховането през периода 2012–2017 година, като същевременно се отчита намаление на относителните им дялове – както спрямо началото на анализирания период, така и спрямо всяка една от анализиранияте години (с известни изключения).

За определяне интензивността на промените в продуктовата структура на животозастраховането в страната, настъпили през периода 2012–2017 година, е изчислен интегрален коефициент на структурни изменения на постоянна и верижна база (вж. Таблица 8).

Таблица 8

Коефициент на структурни изменения в животозастраховането за периода 2012–2017 година – постоянна база

Година	Коефициент на структурни изменения
2012	-
2013	0,1486
2014	0,1435
2015	0,2084
2016	0,2536
2017	0,3343

Приведените данни показват, че в животозастраховането структурните промени са по-осезаеми. На база стойностите на интегралния коефициент на структурни изменения, изчислени спрямо базисната 2012 година, се установява тенденция на постоянно и съществено отдалечаване на структурата на застрахователните приходи по животозастраховане през отделните години от първоначалната им структура. През 2013 и 2014 година са настъпили умерени структурни изменения, а през последните три години от наблюдавания период – значителни изменения в продуктовата структура.

За измерване на силата на структурните изменения е извършено и съпоставяне на структурата на застрахователните приходи по животозастраховане през всяка от избраните години със структурата им за предходната година (вж. Таблица 9).

Таблица 9

Коефициент на структурни изменения в животозастраховането за периода 2012–2017 година – верижна база

Година	Коефициент на структурни изменения
2012	-
2013	0,1486
2014	0,0589
2015	0,0899
2016	0,1309
2017	0,1270

Изчислените верижни стойности на интегралния коефициент на структурни изменения показват, че през 2014 година са настъпили много слаби структурни изменения спрямо предходната година. През 2014 година се отчита и най-ниската верижна стойност на интегралния коефициент на структурни изменения. Структурната промяна през 2015 година спрямо 2014 година се характеризира като слаба. През 2013, 2016 и 2017 година се установяват умерени структурни изменения в сравнение с предходните години. През тези години много от застраховките променят пазарните си позиции в структурата на животозастраховането, което се отразява и на величината на интегралния коефициент на структурни изменения.

Заклучение

Анализът за продуктовете структури на българския застрахователен пазар за периода 2012–2017 година показва изменение в моделите на потребление. На база на динамиката на пазарните дялове на общото и животозастраховането и на формиращите ги застраховки, както и въз основа на стойностите на интегралния коефициент на структурни изменения, могат да се направят следните **основни изводи**:

✓ Периодът 2012–2017 година се характеризира с изменения в продуктовата структурата на българския застрахователен пазар по раздели застраховане и по видове застраховки, формиращи общото, респ. животозастраховането.

✓ Структурата на българския застрахователен пазар по раздели застраховане остава сравнително стабилна през анализирания период. На лице са много слаби структурни изменения както спрямо базисната година, така и при сравнения с предходни години.

✓ Водеща роля на българския застрахователен пазар има общото застраховане, чийто пазарен дял превишава около пет пъти дела на животозастраховането.

✓ В структурата на общото застраховане не се отчита промяна във водещите по пазарен дял застраховки. Най-предпочитани от потребителите са застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, застраховка „Автокаска“ и застраховките на имущества срещу пожар, природни бедствия, кражба, грабеж и др. Тези видове застраховки формират около 90% от премийните приходи на общозастрахователните дружества.

✓ През изследвания период е налице отдалечаване на продуктовата структура на общото застраховане от базисната структура и от структурите на предходните сравнявани години. Установените структурни изменения обаче се категоризират като много слаби и слаби, т.е. продуктовата структура е относително непроменена.

✓ Животозастраховането в България е с второстепенна роля при формирането на общия брутен премиен приход. Пазарният му дял за наблюдавания период е присъщ за развиващ се застрахователен пазар, но следва тенденция към нарастване.

✓ Най-голям е потребителският интерес към смесените и рисковите застраховки „Живот“ и към рентните застраховки. Тези застраховки формират около 74% от брутните премийни приходи в раздел „Живото-застраховане“.

✓ През периода 2012–2017 година традиционно сключваните смесени застраховки „Живот“ и рентни застраховки бележат спад в пазарните си дялове. Предпочитани от потребителите стават застраховките „Живот“, свързани с инвестиционен фонд, и краткосрочните здравни застраховки.

✓ Най-съществено нарастване на пазарния дял се наблюдава при краткосрочната застраховка „Заболяване“. Отчита се съществено намаление на значимостта на дългосрочната здравна застраховка при формирането на плащанията на животозастрахователните дружества, като за последната анализирана година не се отчитат приходи по нея.

✓ В животозастраховането структурните промени са по-осезаеми. През периода 2012–2017 година много от застраховките променят пазарните си позиции. В резултат на това се установяват умерени и значителни изменения спрямо базисната продуктова структура на този раздел застраховане.

Като **причини** за очертаните в изследването промени в структурата на застрахователния портфейл през периода 2012–2017 година могат да се посочат следните:

- последиците от световната финансова и икономическа криза (забавяне на икономическото развитие, нарастване на безработицата, ограничена покупателна способност на населението, недоверие към финансовите институции), довели до ориентиране на потребителския избор приоритетно към задължителни, както и към по-евтини застраховки;

- увеличените лимити на застрахователна отговорност по задължителна застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите и следваната от застрахователите ценова стратегия към увеличаване цената на застраховката, в резултат на което се повишиха премийният приход и пазарният ѝ дял;

- законодателните промени, наложили прелицензиране на здравноосигурителните дружества в застрахователни дружества с предмет на дейност, включващ застраховка „Заболяване“ или застраховки „Злополука“ и „Заболяване“, с което значително се увеличиха премийният приход и пазарният дял на здравната застраховка в общото застраховане;

- силната роля на държавата в осигуряването на пенсионни доходи, в резултат на което потребителите не са мотивирани да поемат и лична отговорност за осигуряване на допълнителни доходи след прекратяване на активната си трудова дейност, в т.ч. чрез сключване на рентни застраховки;

- възникналата вследствие на нормативни промени необходимост от въвеждането на нов вид застраховка в продуктовото портфолио на животнозастрахователните дружества – застраховка „Заболяване“, което доведе до преразпределение на премийните приходи в животнозастраховането и до промяна в продуктовата му структура;

- незадоволителната доходност на традиционни инвестиционни инструменти, поради която се възвърна потребителският интерес към животнозастраховките, предлагачи, наред със застрахователна защита, и възможност за постигане на висока допълнителна доходност.

Застрахователите трябва да следят тенденциите в потребителското търсене по отношение на различните видове застраховки, за да отговорят своевременно на променените потребности – чрез предлагане на нови видове застраховки, чрез промяна на някои характеристики на съществуващите застраховки, чрез обслужване на нов потребителски сегмент или нов пазар, чрез прекратяване на продажбите на дадена застраховка и др. п. Рационално е, усилията да се насочват към тези видове застраховки, които представляват интерес за потребителите предвид установените тенденции.

Използвани източници

- Гатев, К. (1995). *Въведение в статистиката*. София: ЛИА.
- Гатев, К. (2007). *Методи за анализ на структури и структурни ефекти*. София: Университетско издателство "Стопанство".
- Ерусалимов, Р., Василев, В., Панева, А., Митков, М., & Нинова, В. (2015). *Въведение в застраховането*. В. Търново: Фабер.
- Ерусалимов, Р., Панева, А., & Нинова, В. (2016). *Лично застраховане*. В. Търново: Фабер.

Закон за здравното осигуряване. Обн. ДВ, бр.70 от 19.06.1998 г., посл. изм. ДВ. бр. 20 от 15.03.2016 г. (н.д.).

Кодекс за застраховането. Обн., ДВ, бр. 102 от 29.12.2015 г., в сила от 1.01.2016 г., чл. 24, ал. 1. (н.д.).

Комисия за финансов надзор. (н.д.). *Раздел „Поднадзорни лица”, подраздел „Статистика”/ „Застрахователен пазар”*. Изтеглено на 15 август 2018 г. от Уеб сайт на Комисията за финансов надзор: www.fsc.bg

Панева, А. (2017). *Застрахователен пазар*. Свищов: Фабер.

Панева, А. (2016). Изменения в структурата на застрахователния портфейл на българските застрахователи за периода 2006–2015 година. *Икономическо благосъстояние чрез споделяне на знания: Международна научна конференция – Свищов, 09-10.11.2016 г. 2*. Свищов: АИ Ценов.

Петров, В., Тодоров, Т., & Иванов, Л. (2009). *Основи на статистиката*. В. Търново: Абагар.

Славева, К. (2010). Сравнителен анализ на структурните промени в износа и вноса на България за периода 1992-2009 г. *Диалог* (3), стр. 51-68.

Шопова, М. (2018). *Статистически анализ на структури*. Свищов: АИ Ценов.

Приложение № 1

*Брутни премийни приходи по общо застраховане (в хил. лв.)
за периода 2012–2017 година*

Вид застраховка	Година	2012	2013	2014	2015	2016	2017
„Злополука”		25 979	25 449	26 840	33 010	31 746	38 147
„Заболяване”		344	36 526	43 814	43 556	44 522	51 751
„Сухопътни превозни средства”		416 650	410 561	431 345	484 223	511 922	565 999
„Релсови превозни средства”		3 568	3 538	5 433	5 174	7 322	7 030
„Летателни апарати”		14 735	9 323	7 379	10 120	6 200	6 081
„Плавателни съдове”		7 196	8 960	11 661	6 497	4 365	3 894
„Товари по време на превоз”		14 578	15 805	15 619	17 150	18 203	21 190
„Пожар и природни бедствия”		200 297	207 699	220 867	248 052	242 478	264 742
„Други щети на имущество”		59 604	54 751	45 884	47 298	30 555	21 296
„ГО, свързана с МПС”		522 870	579 522	550 017	590 218	621 087	659 228
„ГО, свързана с плавателни съдове”		6 821	8 439	7 677	8 274	5 168	5 808
„ГО, свързана с летателни апарати”		1 626	1 159	1 334	1 390	1 537	1 209
„Обща гражданска отговорност”		32 643	33 858	34 652	37 481	40 226	41 775
„Кредити”		8 633	7 556	7 952	8 527	6 217	5 918
„Гаранции”		822	1 028	655	3 577	19 481	15 926
„Разни финансови загуби”		5 559	6 066	6 826	11 637	9 526	17 697
„Правни разноси”		1 403	5	6	6	4	3
„Помощ при пътуване”		12 732	13 227	16 370	16 863	19 096	21 083
Общо:		1 336 062	1 423 472	1 434 333	1 573 051	1 619 654	1 748 778

Източник: Комисия за финансов надзор (Комисия за финансов надзор).

Брутни премийни приходи по животозастраховане (в хил. лв.)
за периода 2012–2017 година

Вид застраховка \ Година	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Смесена застраховка „Живот”	132 484	130 892	149 701	151 393	155 055	139 236
Рискова застраховка „Живот”	38 596	43 519	49 819	64 001	74 753	90 453
Застраховка за пенсия или рента	28 133	54 585	52 484	67 416	56 365	34 365
Женитбена и детска застраховка	8 859	9 285	9 812	10 526	10 193	9 360
Застраховка „Живот”, свързана с инвестиционен фонд	19 576	17 844	16 571	27 003	58 307	69 815
Постоянна здравна застраховка	2 382	586	406	342	319	-
Допълнителна застраховка	16 241	17 496	16 913	18 837	18 298	20 880
Застраховка „Злополука”	21 797	19 600	21 540	23 429	18 305	18 834
Застраховка „Заболяване”	14	12 135	23 397	28 321	36 490	45 720
Общо:	268 083	305 942	340 643	391 268	428 086	428 664

Източник: Комисия за финансов надзор (Комисия за финансов надзор).